

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

Лариса ЯРОВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто особливості стилю міжнародних документів. Систематизовано й описано граматичний аспект перекладу. У статті на основі спеціальних джерел встановлюється низка чинників, які зумовлюють перекладацькі труднощі, як-от високий ступінь стандартизації офіційно-ділового стилю та дипломатичного підстилю, розбіжності в професійно-галузевих картинах світу та національно-культурна специфіка термінологічних засобів їхньої вербалізації, особливості національного комунікативного стилю та типологічні відмінності в лексичних, граматичних засобах мов оригіналу та перекладу, нормах їхнього вживання.

Ключові слова: граматичний аспект, стиль міжнародних документів, перекладацькі трансформації, вербалізація.

The paper deals with the peculiarities of the international documents style. The grammatical aspect of translation has been systematized and well-researched. The article has been based on special sources and it has defined a set of factors which precondition translator's difficulties, such as high degree of standardization in the language of official documents and its diplomatic substyle, discrepancies between professional worldviews and national and culture coloring of the terminological means for their verbalization, peculiarities of the national communicative style and typological variations of lexical and grammatical means of the source and target languages, norms of their usage.

Keywords: grammatical aspect, international documents style, translation transformations, verbalization.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Дипломатичний підстиль використовується у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури. Він регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян, реалізуючись у конвенціях (міжнародних угодах), комюніке (повідомленнях), нотах (зверненнях), протоколах, меморандумах, договорах, заявах, ультиматумах тощо, тобто в документах високого рівня стандартизації. У зв'язку з надзвичайною важливістю дипломатичного дискурсу для забезпечення успішних міжнародних, міжкультурних контактів **актуальним** дослідницьким завданням є проблема еквівалентності та адекватності перекладу міжнародних документів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Різні аспекти перекладу офіційно-ділових документів були в центрі уваги багатьох перекладознавців (В.Н. Комісарова, Г.Е. Мірам, Н.П. Федорової, А.І. Варшавської, М. Таборі, Е.Н. Муратова та інш.). Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що у вітчизняному мовознавстві висвітлення отримали лексичні особливості перекладу англomовних міжнародних документів (О. Р. Зарума-Панських); досліджено специфіку дискурсу та терміносистеми англomовних дипломатичних документів (Н. Є. Кашишин; О. В. Лось); вивчалась типологія міжнародної контрактно-договірної документації (О. В. Коновченко). Однак недостатньо вивченим залишається граматичний аспект перекладу документів цього стилю, а саме труднощі перекладу деяких частин мови та синтаксичних конструкцій.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає у з'ясуванні й описі типових граматичних труднощів у перекладі англomовних *текстів міжнародних документів* (далі – ТМД) українською мовою. **Об'єкт** дослідження охоплює певні морфологічні явища та синтаксичні структури в оригіналах і перекладах фахових текстів дипломатичного підстилю. **Предметом** аналізу виступають особливості реалізації перекладацьких трансформацій у процесі перекладу українською мовою безособових форм англійського дієслова (інфінітива та дієприкметника) і синтаксичних структур у англomовних міжнародних документах як текстах оригіналу.

Зазначимо, що поділ труднощів перекладу на граматичні, лексичні та стилістичні явища є досить умовним, адже у кожній мові всі ці явища тісно взаємопов'язані між собою, і спосіб передачі у перекладі, наприклад, граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їхнього лексичного наповнення тощо. Проте з метою інвентаризації таких труднощів доцільно їх розмежовувати.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі опису граматичних труднощів перекладу англомовних ТМД першочерговим завданням постає виокремлення ключових чинників, які їх зумовлюють. Перш за все, належність тексту оригіналу до особливого функціонального стилю впливає на характер перекладацького процесу; ТМД властивий високий ступінь стандартизації та регламентації, що може вимагати від перекладача застосування особливих методів і прийомів. Загально відомо, що кожне слово, кожна граматична форма, кожна синтаксична конструкція ТМД несуть своє власне смислове навантаження. І якщо перекладачу не вдасться передати його, то буде порушена адекватність і точність перекладу, що у свою чергу призведе до порушення норм офіційності та стереотипності такої документації, й врешті-решт – такий документ не буде мати жодної юридично-правової сили, адже разом із неправильним перекладом порушуються й норми міжнародного права.

По-друге, лексичні граматичні, стилістично-синтаксичні труднощі перекладу ТМД створюються розбіжностями в картинах світу англомовних і україномовної лінгвокультур. Насамперед, фрагменти професійних/галузевих знань, напр. міжнародного права, у мовних картинах світу вербалізуються спеціальними одиницями – термінами, які виявляють національно-культурну специфіку, що також ускладнює адекватний вибір еквівалентних терміноодиниць при перекладі. Крім цього, кожній лінгвокультурі властивий національний комунікативний стиль, і перекладач повинен враховувати національно-культурну специфіку побудови дискурсу/спілкування.

Насамкінець, специфіка будова мови-оригіналу та мови-перекладу, норми їхнього вживання також є джерелом ускладнень у віднаходженні еквівалентних форм передачі змісту ТМД. Що стосується граматичного рівня, то в англійській і українській мовах існують свої морфологічні та синтаксичні норми, дійсні тільки для цих мов. У процесі передачі думки іншою мовою необхідно знайти такі засоби і, у першу чергу, такі граматичні форми, які б так само відповідали змісту, так само зливалися б з ним, як зливається зі своїм змістом форма оригіналу, особливо коли мова йде про документацію міжнародних відносин. Так, при виборі граматичних варіантів у процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розбіжності граматичної будови англійської та української мов. Адже важливою особливістю англійської граматичної будови є існування різноманітних морфологічних форм та синтаксичних конструкцій, адекватний переклад яких зазвичай спричинює труднощі.

Отже, завданням перекладача офіційних документів є знаходження в мові перекладу еквівалентних текстових структур і використання їх як стандартних заміників, заповнення ланок у відповідності до змісту документа. З одного боку, переклад синтаксичних одиниць та комплексів у документах міжнародної дипломатії загалом не повинен викликати особливих труднощів, оскільки потребує лише чіткого та точного дотримання вихідних структур з мінімальною кількістю трансформацій при цьому, як проілюстровано в нижче наведеному прикладі:

«Neither the nationality of the parties nor the civil or commercial character of the parties of the contract is to be taken into consideration...» [6, 1].
– «**Ні** національна належність сторін, **ні** їх цивільний чи торговельний статус, **ні** цивільний чи торговельний характер договору не беруться до уваги...» [9, 1].

Однак для досягнення найвищого ступеня адекватності такі трансформації вкрай необхідні, адже, як було зазначено вище, граматично-синтаксична будова англійської та української мови має низку розбіжностей, викликаних деякими причинами, зокрема тим фактором, що англійська мова належить до аналітичної групи мов, а українська – до синтетичної. У зв'язку з цим на допомогу перекладачу приходять різноманітні перекладацькі прийоми та перетворення.

Значні труднощі при перекладі англомовних ТМД українською мовою викликає інфінітив. Систематизуємо шляхи еквівалентної передачі цієї частини мови, описані в спеціальній літературі: інфінітив перетворюється на обставину мети, напр.: після прикметників «*the last*», «*the only*» та порядкових числівників інфінітив перетворюється на присудок підрядного означального речення; конструкція «*if+noun+be+infinitive*» перекладається зворотом «для того щоб»; складний додаток з інфінітивом перетворюється на підрядне додаткове речення; складний підмет з пасивним інфінітивом перекладається як складне речення з підрядним додатковим [4, с. 185], [4, с. 95]. Напр.: «...*the only way for us to reach...*» – «єдиний спосіб, в який ми досягнемо...».

Слід зазначити, що в нашому матеріалі спостереження в українських перекладах англомовних ТМД поширеними є випадки, коли інфінітив при перекладі зберігається, напр.: «...*the obligation of States under the Charter of the United Nations to promote universal respect for*» [6, преамбула] «за статутom Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання» [9, преамбула] «*The State Parties to the present Covenant undertake to guarantee*» [6,2]. Держави, які беруть участь у цьому Пакті зобов'язуються гарантувати» [9, 2].

Значна частина від загального числа інфінітивів у корпусі відібраних нами прикладів номіналізується при перекладі відповідно до норм української мови, напр.: «...*will take appropriate steps to safeguard this right*» [6, 6]. – «зроблять належні кроки до забезпечення цього права» [9, 6]; «...*to ensure this right*» [6, 11]. – «для забезпечення здійснення цього права» [9, 11]; «*the right to strike*» [6, 11] – «право на страйки» [9, 11]. Номіналізується не лише активний, а й пасивний інфінітив: «*Equal opportunity for everyone to be promoted in his employment*» [6, 7]. – «однакову для всіх можливість просування роботи» [9, 7].

Інфінітив може номіналізуватися також у ланцюгах перерахування, напр.: «*to be presumed innocent*» – «презумпцію невинності», «*to be informed promptly*» – «негайне інформування», «*not to be compelled to give testimony or to confess guilt*». – «свобода від примусу щодо давання свідчень чи визнання вини», «*to have the free assistance of an interpreter*» [6, 40]. – «безоплатна допомога перекладача» [9, 40].

У нижче наведеному прикладі використовується не лише трансформація номіналізації, а в тексті перекладу також з'являється повтор, якого не було в тексті оригіналу, напр.:

«*The State Parties recognize the right of everyone:*» «Держави визнають право кожної людини на:
a) *to take part in cultural life*; а) участь у культурному житті;
b) *to enjoy the benefits of scientific progress and its applications*; б) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування;
c) *to benefit from the protection of the moral and material interests...*» [9, 15]. в) користування захистом моральних і матеріальних інтересів...» [9, 15].

Таким чином, паралельні інфінітивні конструкції в оригіналі не завжди зберігаються у перекладі, перетворюючись на конструкції з іменником, однак паралелізм зберігається.

Не менш цікавим для дослідження є переклад дієприкметників та дієприслівників. Згідно Г.Е. Мірам, дієприкметники перекладаються як підрядні означальні, додаткові або обставинні, або як окреме речення [3, с. 188]. Наприклад: «*Recognizing that the child, for the full and harmonious development of his or her personality, should grow up in a family environment, in an atmosphere of happiness, love and understanding*» [9, преамбула]. – «Визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, атмосфері щастя, любові і розуміння» [12, преамбула]. Тут означено-особове речення у тексті оригіналу перетворюється на неозначене у мові перекладу, коли підмет перетворюється на додаток, при цьому дієприкметник перетворюється на дієприслівник.

Порівнюємо наступний приклад перекладацької трансформації:

«*Considering the obligation of States under the Charter of the United Nations to promote universal respect for, and observance of human rights and freedoms*» [6, преамбула]. «Беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини» [9, преамбула].

У цьому випадку відбулися членування та перестановка, дієприкметник перетворився на дієприслівник, і з'явилося підрядне додаткове речення.

Таким чином, як свідчить матеріал спостереження, паралельні граматичні конструкції, виражені дієприслівниками у преамбулах міжнародних документів, завжди перекладаються паралельними дієприслівниковими зворотами: «*considering, bearing in mind, recognizing, calling, convinced, taking due account, being of the opinion*» – «*вважаючи, беручи до уваги, визнаючи, нагадуючи, впевнені в тому, враховуючи, вважаючи*». До того ж у перекладі відбувається членування висловлення після дієприслівника.

Особливості перекладу дієприкметників, як зазначає Г. Е. Мірам, полягають у тому, що цей дієприкметник, як правило, перекладається обставинним реченням [3, с. 188], напр.: «*If adopted, it will help...*» – «*Якщо такий документ буде прийнято, це допоможе...*»; «*A breach of contract committed by one of the parties is fundamental if...*» [7, 25]. – «*Порушення договору, допущене однією із сторін, є істотним, якщо ...*» [10, 25].

Якщо ж у тексті оригіналу має місце інверсія, то вона загалом залишається в тексті перекладу [3, с. 191]. Так, наприклад: «*For the purpose of the results achieved by State Parties...there should be adopted a special document...*» – «*Для розгляду результатів, досягнутих державами-учасницями...приймається спеціальний документ...*».

Труднощі викликає переклад атрибутивних груп, оскільки вони значно поширені в англійській мові й не характерні для української. Як зазначає В.Н. Комісаров, в основному атрибутивні групи експлікуються, перекладач замінює атрибутивну групу низкою інших структур, в яких розкриваються приховані зв'язки [2, с. 89], напр.: *advanced vocational training* – професійна підготовка підвищеного рівня; *arrangements for the custody* – умови утримання під вартою; *environmental and industrial hygiene* – санітарний стан навколишнього середовища і гігієна праці у промисловості.

Складний іменний присудок належить до поширених в англійських ТМД явищ. Наші спостереження підтверджують висновок Н.П. Федорової про те, що цей тип присудка в тексті оригіналу часто перетворюється на дієслівний присудок в тексті перекладу [5, с. 65], напр.: «*A late acceptance is nevertheless effective as an acceptance if without delay the offeror orally so informs the offeree or dispatches a notice to that effect*» [6, 21]. – «*Занізнитий акцент, однак зберігає свою чинність акценту, якщо оферент без затримки повідомить про це адресата оферти усно чи надішле йому відповідне повідомлення*» [9, 21].

При перекладі однорідних членів речення можуть виникнути певні труднощі пов'язані з відсутністю диференціальних підметів та додатків при однорідних підметах [3, с. 91]. Але тут на допомогу приходять використання основних перекладацьких прийомів, які й забезпечують необхідний рівень адекватності перекладу. Так, наприклад: «*State Parties shall ensure that the institutions, services and facilities responsible for the care or protection of children shall conform with the standards established by competent authorities, particularly in the areas of safety, health, in the number and suitability of their staff as well as competent supervision*» [8, 3]. – «*Держави учасниці забезпечують те, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору чисельності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду*» [11, 3].

Отже, аналіз спеціальних джерел з проблеми перекладу текстів міжнародних документів дозволив установити низку чинників, які зумовлюють перекладацькі труднощі: високий ступінь стандартизації офіційно-ділового стилю та дипломатичного підстилю, розбіжності в професійно-галузевих картинах світу та національно-культурна специфіка термінологічних засобів їхньої вербалізації, особливості національного комунікативного стилю та типологічні відмінності в лексичних, граматичних засобах мов оригіналу та перекладу, нормах їхнього вживання. У результаті зіставного дослідження граматичних елементів і структур в оригіналах англійських текстів міжнародних документів та їхніх українських перекладах: інфінітивів, дієприкметників і дієприслівників, атрибутивних конструкцій, однорідних членів речення, визначено типові перекладацькі трансформації, застосування яких сприяє досягненню еквівалентності й адекватності текстів оригіналу та перекладу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні лінгвостилістичних труднощів перекладу, специфіки лінгвокогнітивної та прагмалінгвістичної адаптації текстів міжнародних документів оригіналу в перекладі.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Апполова М.А. Specific English (Грамматические трудности перевода) / Мария Александровна Апполова; [ред. В.П. Торпакова]. – М.: Междунар. отношения, 1977. – 136 с.
2. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / Вилен Наумович Комиссаров. – М.: Международные отношения, 1980. – 167 с.
3. Мирам Г.Э. Основы перевода / Геннадий Эдуардович Мирам, Валентина Викторовна Дайненко. – К.: Эльга Ника-Центр, 2002. – 210 с.
4. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: [підручник для філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Любов Іванівна Мацько, Олеся Михайлівна Сидоренко, Оксана Михайлівна Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 460 с.
5. Федорова Н.П. Перевод с английского языка. Повышенный уровень. Часть 1 / Нелли Павловна Федорова, Алевтина Ивановна Варшавская. – М.: Академия, 2004. – 160 с.
6. UN Convention on Human Rights <http://www.un.org/en/documents/udhr/>
7. UN Convention On Contracts for the International Sale of Goods http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG.html
8. UN Convention on the Rights of the Child <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>
9. Загальна декларація прав людини ООН http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
10. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_003
11. Конвенція ООН про права дитини http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лариса Ярова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: контрастивна лексикологія, контрастивна стилістика, лінгвокультурологія.